

ХАЛАВКА В. І.,

здобувач

(Науково-дослідний інститут

публічного права)

ORCID ID: 0009-0002-2362-5292

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.94>**МІСЦЕ СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРІВ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ**

Актуальність теми полягає в тому, що реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань – це головний індикатор її ефективності, який виявляє недоліки та потреби у подальшому вдосконаленні. Вона здійснюється низкою суб'єктів, які діють в межах свого правового статусу. Визначення ролі цих суб'єктів в механізмі реалізації політики дозволяє визначити їх систему та місце, яке вони в ній займають. В загальному розумінні система – це сукупність взаємопов'язаних елементів, які у взаємодії один з одним виконують певну роль, призначення. Тож, поняття «системності» підкреслює різноманітність суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань кожен із яких виконує свої завдання та функції в межах визначеної законом компетенції. У статті, на основі аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, наголошено, що система суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань об'єднує сукупність державних та недержавних органів, які, виконуючи свої функціональні повноваження, та на основі оптимальної взаємодії, забезпечують ефективне досягнення завдань цієї політики. Доведено, що в системі відповідних суб'єктів важливе місце відводиться слідчим ізоляторам. Зроблено висновок, що система суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань об'єднує сукупність державних та недержавних органів, які, виконуючи свої функціональні повноваження, та на основі оптимальної взаємодії, забезпечують ефективне досягнення завдань цієї політики. Серед них доцільно виділити декілька груп: по-перше, суб'єктів, що виконують подвійну роль формування та виконання політики у цій сфері – Президент України, Верховна Рада, Кабінет Міністрів; по-друге, суб'єкти, що організують і контролюють ефективність реалізації цієї політики від імені держави, зокрема, Міністерство юстиції України, Державна кримінально-виконавча служба; по-третє, суб'єкти, що безпосередньо проваджують кримінально-виконавчу політику в своїй діяльності – це територіальні органи управління Державної кримінально-виконавчої служби, Кримінально-виконавча інспекція, установи виконання покарань, слідчі ізолятори; по-четверте, суб'єкти, які виконують допоміжну, обслуговуючу роль в сфері реалізації розглядуваної сфери державної політики, зокрема, воєнізоване формування, заклади освіти, зокрема відомчі, що задовольняють потреби у забезпеченні безпеки та правопорядку, формуванні якісних кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби тощо.

Ключові слова: слідчі ізолятори, суб'єкт, державна політика, виконання, кримінальні покарання.

Khalavka V. I. The place of pre-trial detention centers in the system of subjects of implementation of state policy in the field of execution of criminal sentences

The relevance of the topic lies in the fact that the implementation of state policy in the field of execution of criminal penalties is the main indicator of its effectiveness, which reveals shortcomings and needs for further improvement. It is carried out by a number of subjects acting within the framework of their legal status. Determining the role of these subjects in the mechanism of policy implementation allows us to determine their system and the place they occupy in it. In a general sense, a system is a set of interconnected elements that, in interaction with each other, perform a certain role, purpose. Therefore, the concept of “systemicity” emphasizes the diversity of subjects implementing state policy in the field of execution of criminal penalties, each of which performs its tasks and functions within the framework of the competence defined by law. The article, based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of current legislation, emphasizes that the system of subjects of implementation of state policy in the field of execution of criminal sentences unites a set of state and non-state bodies, which, exercising their functional powers, and on the basis of optimal interaction, ensure the effective achievement of the objectives of this policy. It is proved that in the system of relevant subjects, an important place is given to pre-trial detention centers. It is concluded that the system of subjects implementing state policy in the field of execution of criminal sentences unites a set of state and non-state bodies that, exercising their functional powers and based on optimal interaction, ensure the effective achievement of the objectives of this policy. Among them, it is advisable to distinguish several groups: firstly, subjects that perform the dual role of forming and implementing policy in this area - the President of Ukraine, the Verkhovna Rada, the Cabinet of Ministers; secondly, subjects that organize and control the effectiveness of the implementation of this policy on behalf of the state, in particular, the Ministry of Justice of Ukraine, the State Penitentiary Service; thirdly, subjects that directly implement the penitentiary policy in their activities - these are territorial departments of the State Penitentiary Service, the Penitentiary Inspectorate, institutions for the execution of sentences, pre-trial detention centers; fourthly, entities that perform a supporting, service role in the implementation of the considered area of state policy, in particular, paramilitary formations, educational institutions, in particular departmental ones, that meet the needs for ensuring security and law and order, training high-quality personnel for the State Penitentiary Service, etc.

Key words: *pre-trial detention centers, subject, state policy, execution, criminal sentences.*

Актуальність теми. Реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань – це головний індикатор її ефективності, який виявляє недоліки та потреби у подальшому вдосконаленні. Вона здійснюється низкою суб’єктів, які діють в межах свого правового статусу. Визначення ролі цих суб’єктів в механізмі реалізації політики дозволяє визначити їх систему та місце, яке вони в ній займають. Тлумачний словник української мови характеризує поняття «система» в декількох значеннях: порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв’язком частин чого-небудь; форма суспільного устрою; формація; сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об’єднаних за спільною ознакою, призначенням; сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [1, с. 203]. В загальному розумінні система – це сукупність взаємопов’язаних елементів, які у взаємодії один з одним виконують певну роль, призначення. Тож,

поняття «системності» підкреслює різноманітність суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань кожен із яких виконує свої завдання та функції в межах визначеної законом компетенції.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені діяльності слідчих ізоляторів, у своїх наукових працях розглядали: В.В. Василевич, В.М. Дрьомін, О.В. Ільїна, Н.В. Коломієць, М.І. Мичко, К.В. Муравйов, Є.С. Назимко, М.М. Яцишин та багато інших. Втім, незважаючи на значний науковий доробок, у науковій літературі недостатньо опрацьованим залишається теоретичний підхід щодо визначення місця слідчих ізоляторів в системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Саме тому метою статті є: встановити місце слідчих ізоляторів в системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що в юридичній літературі існує низка різних підходів щодо того, які суб'єкти відповідають за формування державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Так, до прикладу, К.В. Муравйов розрізняє суб'єктів, які формулюють державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, від суб'єктів, які її безпосередньо реалізують. До перших автор відносить: Президента, Верховну Раду, Кабінет Міністрів, а також Міністерство юстиції [2, с. 126-127]. Разом із цим і формування, і виконання є способи провадження означеної політики. Формування політики передбачає становлення цілей та завдань, вибір способів та суб'єктів їх реалізації. Таким суб'єктом, зокрема, є Президент України, який забезпечує: державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; здійснює помилування тощо [3]. Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади, який приймає закони, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики, надає законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та здійснює денонсацію міжнародних договорів України та ін. Виключно законами України визначаються: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; організація і діяльність органів і установ виконання покарань; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [3]. Кабінет міністрів України згідно Конституції України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; здійснює заходи щодо забезпечення громадського порядку, боротьби зі злочинністю; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади тощо [3].

На думку К.В. Муравйова, безпосередньо державна політика у сфері виконання кримінальних покарань реалізується в діяльності відповідних органів і установ, а саме: Державної кримінально-виконавчої служби України; територіальних органах управління – управліннях (відділах) в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Київській області, містах Севастополі; кримінально-виконавчих інспекцій; установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України. Окреслений перелік органів державної влади, що реалізують державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, автор не вважає вичерпаним, до них К.В. Муравйов також відносить неурядові організації, які мають чималий вплив на розвиток сучасного суспільства та вироблення державної політики [2, с. 128-129].

Розглянемо місце цих суб'єктів в реалізації кримінально-виконавчої політики більш детально. Саме на Державну кримінально-виконавчу службу України згідно законодавства покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [4]. У Державній кримінально-виконавчій службі України налічується 182 установи виконання покарань. Починаючи з 2014 року поступово припинено зв'язок з 29 установами виконання покарань, які розташовані на території Донецької та Луганської

областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, 5 на тимчасово окупованій території АР Крим. В 39 установах виконання покарань засуджені не тримаються, у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності. На початку 2022 року в Державній кримінально-виконавчій службі України налічувалось 109 діючих установ виконання покарань, з них наразі: 7 установ виконання покарань розташовані на території, тимчасово не підконтрольній Україні; в 15 установах виконання покарань засуджені та ув'язнені не тримаються, у зв'язку із здійсненням евакуації та у зв'язку тим, що вони розташовані на деокупованих територіях Херсонської та Миколаївської областей; одну установу виконання покарань було перепрофільовано в табір для тримання військовополонених. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах станом на 01.07.2023 трималось всього 43640 осіб. У 14 слідчих ізоляторах та 10 установах виконання покарань, що виконують функцію слідчого ізолятора, з них на стадії: 16371 – досудового розслідування, 2225 – судового розгляду (до винесення вироку) 7802 [5]. Слід акцентувати увагу на тому, що кількість установ виконання покарання може змінюватися відповідно до наслідків успішності бойових дій на тимчасово окупованих територіях.

Територіальні органи управління здійснюють керівництво оперативно-службовою та фінансово-господарською діяльністю підпорядкованих їм органів і установ та виконують функції, передбачені положеннями про територіальні органи управління [4].

С.В. Зливко акцентує увагу на розбіжностях, які мають місце у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та у прийнятій на його виконання Постанові Кабінету Міністрів «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» [6]. Так, Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції є правонаступником Управління державної пенітенціарної служби відразу декількох областей: Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської та Тернопільської, йому підпорядковуються воєнізовані формування, установи виконання покарань та слідчі ізолятори. Основними завданнями управління є: реалізація єдиної державної політики в сфері виконання покарань; формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту; забезпечення дотримання прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання та відбування кримінальних покарань, реалізації законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту [7].

Перелічені завдання є характерними для кожного з шести міжрегіональних управлінь, для їх повноцінної роботи у структурі такого управління є низка структурних підрозділів. С.В. Романцова, їх диференціює на п'ять типових видів: керівництво, покликане забезпечити узгоджену ефективну роботу інших структурних підрозділів; галузеві структурні підрозділи, наділені з предметів ведення певними розпорядчими повноваженнями; функціональні структурні підрозділи, спеціалізовані на здійсненні функцій внутрішньо апаратного управління; контрольно-наглядові структурні підрозділи, покликані забезпечити законність і дисципліну в діяльності апарату управління та системи підлеглих і підвідомчих підрозділів; допоміжно-обслуговуючі структурні підрозділи, що здійснюють функцію забезпечення діяльності [8, с. 535].

Окремо слід виділити територіального (міжрегіонального) воєнізованого формування Державної кримінально-виконавчої служби, його основним завданням є запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, інших злочинів на об'єктах означеної служби та здійснення їх охорони. До функцій, які розкривають назване завдання цього підрозділу відноситься: запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах ДКВС; участь у заходах щодо розшуку і затримання засуджених і осіб, узятих під варту, які вчинили втечу з-під варти або самовільно залишили місце відбування покарання; виконання заходів, передбачених введенням надзвичайного чи воєнного стану, режиму особливих умов у районі розташування об'єктів ДКВС України у випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення

систем, масових заворушень, проявів групової непокори засуджених і осіб, узятих під варту, в разі нападу (у тому числі збройного) або виникнення реальної загрози такого нападу на об'єкти ДКВС, припинення групових протиправних дій засуджених і осіб, узятих під варту, та ліквідації їх наслідків [9] тощо. Отже, розглядуване воєнізоване формування забезпечує безпеку та правопорядок установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, у тому числі шляхом застосування засобів примусу.

Окремим суб'єктом є кримінально-виконавча інспекція – це орган, який виконує покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років [4]. Основними завданнями управління кримінально-виконавчої інспекції є: 1) забезпечення виконання кримінальних покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; 2) організація контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; 3) забезпечення направлення засуджених до обмеження волі, які на час винесення вироку не перебували під вартою, до кримінально-виконавчих установ відкритого типу; 4) організація взаємодії з державними та правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, власниками підприємств, установ, організацій або уповноваженими ними органами, громадськими організаціями з питань забезпечення виконання судових рішень стосовно осіб, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції, проведення з ними виховної та індивідуально-профілактичної роботи; тощо [10].

Установами виконання покарань відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу є: кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи, слідчі ізолятори. Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії). Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. У разі необхідності в межах однієї виправної колонії можуть створюватися сектори з різними рівнями безпеки. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. У виправних колоніях можуть створюватися сектори для тримання осіб, узятих під варту, за умови забезпечення ізоляції від засуджених, які тримаються у цій установі [11].

Слідчий ізолятор (далі – СІЗО) займає особливе місце серед установ виконання кримінальних покарань. С.Ф. Денисов та Д.Є. Заїка акцентують увагу на тому, що воно є установою, яку зазвичай розглядають у контексті попереднього ув'язнення, проте значний відсоток осіб залишається там відбувати покарання й після оголошення вироку, наразі кількість таких осіб перевищує 6 тис. [12, с. 128]. Науковці відмічають, що при цьому, попри останні спроби модернізації, медичне та соціально-побутове забезпечення все ще перебуває на незадовільному рівні, активно поширюється кримінальна субкультура, ідеологія залякування, акти фізичного насильства. Працівники установ нехтують проведенням соціально-виховної роботи, проходить «взаємозараження» засуджених, що сприяє посиленню їх суспільної небезпечності й відновленню злочинної поведінки в майбутньому [12, с. 130]. Означені недоліки властиві не лише СІЗО, але й іншим установам виконання кримінальних покарань. Одним із засобів подолання цих негативних явищ є посилення участі громадськості в реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Висновки. Таким чином, система суб'єктів реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань об'єднує сукупність державних та недержавних органів, які, виконуючи свої функціональні повноваження, та на основі оптимальної взаємодії, забезпечують ефективне досягнення завдань цієї політики. Серед них доцільно виділити декілька груп: по-перше, суб'єктів, що виконують подвійну роль формування та виконання політики

у цій сфері – Президент України, Верховна Рада, Кабінет Міністрів; по-друге, суб'єкти, що організують і контролюють ефективність реалізації цієї політики від імені держави, зокрема, Міністерство юстиції України, Державна кримінально-виконавча служба; по-третє, суб'єкти, що безпосередньо проваджують кримінально-виконавчу політику в своїй діяльності – це територіальні органи управління Державної кримінально-виконавчої служби, Кримінально-виконавча інспекція, установи виконання покарань, слідчі ізолятори; по-четверте, суб'єкти, які виконують допоміжну, обслуговуючу роль в сфері реалізації розглядуваної сфери державної політики, зокрема, воєнізоване формування, заклади освіти, зокрема відомчі, що задовольняють потреби у забезпеченні безпеки та правопорядку, формуванні якісних кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби тощо. Слідчі ізолятори здійснюють безпосереднє втілення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань шляхом реалізації завдань установи попереднього ув'язнення. Окрім того, у випадках визначених законодавством, вони є закладами, де відбувають покарання засуджені й після оголошення вироку суду. А відтак, особливе місце слідчих ізоляторів в розглядуваній системі суб'єктів обумовлено їх специфічними завданнями та функціями.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 9: С/ред. тому: І. С. Назарова [та ін.]. 1978. 916 с.
2. Муравйов К. В. Сучасний стан реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Наукові записки* [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Право. Вип. 1. 2017. С. 126-131
3. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про Державну кримінально-виконавчу службу : України Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>
5. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/20230701-zagalna-harakterystyka-dkvs.pdf>
6. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2016-%D0%BF#Text>
7. Про затвердження Положення про Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції : Наказ Міністерства юстиції України від 24.12.2019. № 4191/5. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/Положення-про-Західне-МРУ-24.12.2019.pdf>
8. Романцова С. В. Органи Державної кримінально-виконавчої служби України в системі суб'єктів захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Аналітично-порівняльне правознавство. № . 3. 2024. С. 533- 539. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/95.pdf>
9. Про затвердження Положення про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування Державної кримінально-виконавчої служби України. Наказ Міністерства юстиції України від 06.02.2017. № 292/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0177-17#Text>
10. Про затвердження Положення про управління кримінально-виконавчої інспекції Державного департаменту України з питань виконання покарань : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 30.03.2007 № 68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0068325-07#Text>
11. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
12. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Проблеми виконання покарання у виді позбавлення волі в слідчих ізоляторах України. *Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової* : зб. матеріалів (м. Запоріжжя, 10 берез. 2022 р.). С. 128-131.

